

**VALSTS VALODAS APGUVE MINORITĀTES BĒRNIEM  
LATVIJAS PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS:  
SITUĀCIJAS IZVĒRTĒJUMS**

*Acquisition of the Official Language for Children  
of Minorities at Latvian Preschool Educational Establishments:  
Evaluation of the Situation*

**Sandra Zariņa**

**Ilona Mičule**

**Larisa Silova**

**Elga Drelinga**

Daugavpils Universitāte, Latvija

**Abstract.** *In the 21<sup>st</sup> century the issue about children of minorities, who in preschool beside their mother tongue also acquire the official language at a high level, is a pending matter. However, there are not any normative documents designed in Latvia, which would determine implementation of compulsory bilingual education programmes in preschool, therefore, the possibility for children of minorities to develop the skills of the official language at an early age is undertaken by teachers. The aim of the research is to evaluate the possibilities for children of minorities to acquire the official language at preschool educational establishments for minorities of Latvia and where the language of instruction is Latvian. During the research from October till December in 2014 (1) observations were made in 13 preschool groups with children of different age: in six groups where the language of instruction is Latvian and in seven groups of minorities, (2) three expert interviews with specialists of bilingual education were carried out. Opinions expressed by the experts correspond with the information obtained from the observations and confirm the idea, that a successful development of the Latvian language for children of minorities at an early age is promoted by (1) the official language skills and professional competence of the teachers, (2) the use of material resources and implementation of varied methods during the game activities and after class activities, (3) cooperation between the teacher of Latvian, the group teacher and parents, (4) the teacher's individual support and emotionally enabling environment. In the discussion the issue is being raised about the necessary support for preschool teachers' work with children of minorities in preschool educational establishments for minorities and where the language of instruction is Latvian.*

**Keywords:** *acquisition of the official language, bilingual education, children, Latvian preschool educational establishment, preschool education establishment for minorities.*

**Ievads**

**Introduction**

Valodu prasmes Eiropas Savienībā tiek atzītas par būtiskām pamatprasmēm, kas ir nepieciešamas personiskajai izaugsmei un attīstībai,

pilsoniskajai aktivitātei, sociālajai iekļautībai un nodarbinātībai (Eiropas Komisija, 2012a). Tāpēc Eiropas Savienības mērķis izglītība politikas jomā ir panākt, lai katrs iedzīvotājs papildus savai dzimtajai valodai prastu vēl divas citas valodas (Eiropas Padome, 2015). Lai īstenotu šo mērķi un sekmētu augsta valodas apguves līmeņa sasniegšanu, ir svarīgi jau agrīnajā pirmsskolas vecumā bērniem nodrošināt iespēju līdzās savai dzimtajai valodai apgūt arī citas valodas (Eiropas Komisija, 2012b). Ņemot vērā to, ka pirmsskolas vecums ir izšķirošais posms, kurā notiek kognitīvā, sensorā un motoriskā, afektīvā un personības attīstība, kā arī tiek apgūta valoda (Eiropas Padome, 2011), par pierastu praksi Eiropas valstīs kļūst vairāku valodu apguves uzsākšana agrīnajā pirmsskolas vecumā (Eurydice, 2012). Arī Latvijā pirmsskolas izglītības kontekstā aktuāls ir kļuvis valodu apguves jautājums – īpaši bieži tiek uzsvērts, ka pirmsskolas vecums ir labvēlīgākais laika periods, kad minoritātes bērni var apgūt valsts valodu (Anspoka, 2012).

Latvijā minoritātes bērni atkarībā no vecāku izvēles var apmeklēt vai nu latviešu mācībvalodas, vai mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādi. Latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs ikdienas saziņa un pedagoģiskais process notiek latviešu, tātad valsts, valodā. Mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs līdzās dzimtajai valodai bērni apgūst arī valsts valodu – latviešu valodu. Būtiskākā problēma latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs ir tā, ka pedagogiem valsts līmenī nav izstrādāts atbalsts darbam ar mazākumtautību bērniem (Latviešu valodas aģentūra, 2013) - skolotāji etniski heterogēnās latviešu mācībvalodas pirmsskolas grupās strādā, balstoties uz personisko pedagoģisko pieredzi. Savukārt mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs bilingvālo izglītības programmu īstenošana Latvijā ir ieteicama, nevis obligāta prasība (Latviešu valodas aģentūra, 2013). Līdz ar to daļā mazākumtautību pirmsskolas grupu latviešu valoda tiek apgūta tikai kā atsevišķs priekšmets, bet daļā - bilingvālā programma tiek īstenota pēc izglītības iestādes vadītāja un pedagogu iniciatīvas.

Uz to, ka Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēs valsts valodas apguves jomā esošajai situācijai būtu pievēršama papildus uzmanība, norāda arī 2013. gadā veiktais pētījums „Etniski heterogēnās pirmsskolas izglītības iestādes: lingvistiskā situācija un sagatavotība bilingvālās izglītības īstenošanai”. Pētījumā (Latviešu valodas aģentūra, 2013) tiek uzsvērtā nepieciešamība visās Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēs neatkarīgi no mācībvalodas obligāti ieviest bilingvālo pieeju, pirms tam veicot topošo un esošo pedagogu atbilstošu sagatavošanu. Taču, lai varētu izstrādāt jaunas profesionālās pilnveides kursu programmas skolotājiem un pilnveidot augstskolās īstenoto studiju kursu saturu bilingvālās izglītības jomā, svarīgi ir izvērtēt situāciju valsts valodas apguves jomā minoritātes bērniem Latvijas mazākumtautību un latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs. Šāds pētījums palīdzēs ne tikai labāk izprast valsts valodas apguves iespējas pirmsskolas vecuma minoritātes bērniem, bet arī apzināt labās prakses piemērus.

## Valsts valodas apguve Latvijā bilingvālās izglītības kontekstā

Jautājums par valsts valodas apguvi Latvijas izglītības iestādēs aktualizējas 1995. gadā, kad tiek veiktas izmaiņas Izglītības likumā, nosakot, ka mazākumtautību pamatskolas klasēs (no 1. klases līdz 9. klasei) divi mācību priekšmeti, bet vidusskolas klasēs (no 10. klases līdz 12. klasei) trīs mācību priekšmeti ir jāapgūst latviski (Latviešu valodas aģentūra, 2013). Sākot ar 1999./2000. mācību gadu mazākumtautību pamatskolās tiek ieviestas bilingvālās izglītības programmas (Latviešu valodas apguves valsts aģentūra, 2008). Šīs programmas paredz mācību procesā līdztekus minoritātes valodai apgūt arī valsts valodu. Mācoties latviešu valodu ne tikai atsevišķās latviešu valodas mācību priekšmeta stundās, bet izmantojot to arī kā līdzekli citu mācību priekšmetu satura apguvei, mazākumtautību skolēni pamatizglītības posmā tiek sagatavoti 60% no vidusskolā ietvertā mācību satura apgūt latviski (Latviešu valodas aģentūra, 2013). Tādējādi var secināt, ka Latvijā valsts valodas apguvei mazākumtautību skolās gan pamatizglītības, gan vidējās izglītības posmā tiek pievērsta nopietna uzmanība.

Citāda situācija bilingvālās izglītības jomā ir izveidojusies pirmsskolas izglītībā – Latvijā pietrūkst skaidras un konsekventas uz pirmsskolas izglītības posmu attiecināmas bilingvālās izglītības politikas. 2012. gadā apstiprinātajās Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās (LR MK, 2012), kas tiek uzskatītas par pirmsskolas izglītības pakāpes ieguves, tās satura un organizācijas tiesisko regulējumu, valsts valodas kā otrās valodas apguve vispār nav iekļauta pirmsskolas izglītības apguves plānotajos rezultātos (LR MK, 2012), arī mazākumtautību vispārējās pirmsskolas izglītības programmas paraugā par latviešu valodu pamatā tiek runāts kā par atsevišķu priekšmetu. Neskatoties uz to, daudzās mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs pēc vadītāju, metodiķu, skolotāju un citu atbildīgo speciālistu iniciatīvas tiek izstrādāti un ieviesti pedagogu individuālajā praktiskajā pieredzē balstīti bilingvālās izglītības modeļi. Tas nozīmē, ka Latvijā ir izveidojusies pretrunīga situācija. No vienas puses, atbilstoši normatīvajiem dokumentiem bilingvālā izglītība pirmsskolas izglītības iestādēs nav obligāta un valsts valodas apguve notiek tikai latviešu valodas nodarbībās. No otras puses, praksē bilingvālās izglītība tiek īstenota daudzās pirmsskolas izglītības iestādēs. Lai noskaidrotu latviešu valodas apguves situāciju valstī un piedāvātu teorētiski pamatotu atbalsta materiālu bilingvālās izglītības ieviešanai Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēs, 2013. gadā tika veikts pētījums (Latviešu valodas aģentūra, 2013) un tika izstrādāts pirmsskolas bilingvālo izglītības programmu izstrādes teorētiskais pamatojums (Maslo, 2013), kas balstās uz pētījumos ierādīto atziņu, ka otrās valodas apguve var sākties jau kopš bērna dzimšanas. Ja otrā valoda tiek apgūta līdz triju/četrus gadu vecumam, tās apguve tāpat kā dzimtās valodas apguve notiek dabiskā atdarināšanas ceļā. Pēc triju/četrus gadu vecuma bērni valodu jau var apgūt tikai organizētas mācīšanās ceļā (Maslo, 2013; McLaughlin, 1984).

Gan vienā, gan otrā gadījumā valodas apguvei ir jānotiek bērnam emocionāli un sociāli drošā vidē (Maslo, 2013; Latviešu valodas aģentūra, 2013), sekmējot bērna interesi un vēlēšanos lietot valodu ikdienā savu vajadzību sasniegšanai, kā arī nodrošinot iespēju apgūt plašāku sociokultūras pieredzi (Anspoka, 2012).

Tātad, neskatoties uz to, ka Eiropas valstīs jau vairāku gadu desmitu garumā ir bijusi pieredze bilingvālu izglītības programmu īstenošanā pirmsskolā (Eurydice Survey, 2005; Eurydice, 2009), Latvijā pirmie pētījumi tika veikti un teorētiskā koncepcija par latviešu apguves iespējām pirmsskolas izglītības iestādēs tika izstrādāta tikai 2013. gadā. Lai izpētītu, cik nozīmīgs atbalsts tas ir bijis valsts valodas apguvei pirmsskolas izglītības iestādēs un izvērtētu esošo situāciju valsts valodas apguves jomā mazākumtautību un latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs, ir nepieciešami jauni pētījumi.

### Pētījuma metodoloģiskais pamats

Šajā rakstā tiek analizēti laikā no 2014.gada 27. oktobra līdz 2014. gada 21. decembrim septiņās mazākumtautību un sešās latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs novērošanas gaitā iegūtie kvalitatīvie dati parvalsts valodas apguves iespējām minoritātes bērniem. Datu vākšanai tika izmantota ārējā novērotāja pozīcija (Wragg, 1999) un daļēji strukturētā novērošana (Pipere, 2011b), kas tika veikta pēc iepriekš sagatavotiem izpētes jautājumiem (skat.1. tab.). Izpētes jautājumi tika aprobēti 2013. gada oktobrī divās latviešu mācībvalodas un divās mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs (aprobēšanas gaitā iegūtie dati pētījumā netiek izmantoti).

**1.tabula. Pētījumā izmantotie izpētes jautājumi novērojumiem pirmsskolas grupās**

<b>Izpētes jautājumi novērošanai mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādē</b>	<b>Izpētes jautājumi novērošanai latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādē</b>
Kādi materiāli latviešu valodā ir izvietoti grupā? Kā šie materiāli tiek izmantoti? Kādas ir grupas skolotāju latviešu valodas prasmes? Kā grupā tiek izmantota latviešu valoda? Kādas metodes tiek izmantotas grupā valodas apguvei latviešu valodas nodarbībās? Kādas ir grupas bērnu latviešu valodas prasme? Kā grupas skolotāja sadarbojas ar latviešu valodas skolotāju?	Kāds ir bērnu sastāvs grupā? Kādas metodes/paņēmienu skolotāja izmanto minoritātes bērnu atbalstam? Kāda ir minoritātes bērnu latviešu valodas prasme? Kā minoritātes bērns iesaistās pirmsskolas pedagoģiskajā procesā?

Paralēli novērojumiem, lai nodrošinātu zinātnisko stiprumu, pētījuma ietvaros tika veiktas trīs ekspertu intervijas (Littig, 2008; Meuser & Nagel, 2005) ar bilingvālās izglītības speciālistiem, kurās tika noskaidrots ekspertu

viedoklis par iespēju minoritātes bērniem apgūt latviešu valodu pirmsskolas izglītības iestādēs. Daļēji strukturētās intervijas jautājumi tika aprobēti 2014. gada septembrī divu ekspertu interviju laikā (aprobēšanas gaitā iegūtie dati pētījumā netiek izmantoti).

Novērošana tika veikta 13 pirmsskolas izglītības iestāžu pirmsskolas grupās, kurās Daugavpils Universitātes augstākās profesionālās bakalaura studiju programmas „Skolotājs (pirmsskolas un pamatizglītības (1.-3.klašu) skolotājs)” pilna laika studējošie iziet Audzināšanas darba un profesionālās kvalifikācijas praksi. Šīs pirmsskolas grupas var uzskatīt par tipiskām, jo tās nav pēc īpašiem kvalitātes rādītājiem studējošo praksei atlasītas, bet ir studentu pašu izvēlētas pēc dzīvesvietai tuvākās prakses vietas principa. Novērošana šajās pirmsskolas izglītības iestādēs var nodrošināt tādu datu iegūvi, kas raksturo latviešu valodas kā otrās valodas apguvi tipiskās pirmsskolas grupās. Novērošanā iesaistīto skolotāju izlase (N=26) pēc pētījuma dalībnieku dzīves vides, vecuma, darba pieredzes, kā arī pēc tā, kādas mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādē un ar kāda vecuma bērniem strādā, raksturota 2. tabulā.

Katrā pētāmajā grupā novērošana tika veikta trīs dienas.

**2.tabula. Novērošanā iesaistīto skolotāju izlases raksturojums**

Izlases veidošanas kritēriji		N
Pēc dzīves vides	lauki	8
	pilsēta	18
Pēc vecuma	21 -35 gadi	7
	36 – 45 gadi	9
	46 -61 gads	10
Pēc darba pieredzes	0 – 3 gadi	1
	4 – 6 gadi	4
	7 – 15 gadi	10
	vairāk par 16 gadiem	11
Pēc izglītības iestādes, kurā strādā	latviešu mācībvalodas	12
	mazākumtautību	14
Pēc vecumgrupas, kurā strādā	1 -3 gadi	4
	4 -5 gadi	10
	6 – 7 gadi	10
	jaukta vecuma	2

Ekspertu intervijās tika iesaistīti trīs bilingvālās izglītības speciālistes – Ilze, Inese un Ieva (pamatojoties uz izglītības pētniecības konfidencialitātes principu, pētījumā minēto ekspertu vārdi ir mainīti). Katras ekspertes statusu apstiprina 1) vismaz 15 gadus ilga darba pieredze bilingvālās izglītības jomā, 2) piedalīšanās ar bilingvālās izglītības jautājumiem saistītos projektos, 3) profesionālās pilnveides kursu vadīšana pirmsskolas skolotājiem, 4) pirmsskolas skolotāju atbalstam izstrādātie metodiskie līdzekļi un publikācijas.

Intervijās un novērošanā iegūtie dati rakstā tiek analizēti un interpretēti integrēti un to analīzei tiek izmantota kvalitatīvā kontentanalīze (Pipere, 2011a). Par kodēšanas kategorijām ir izvēlēti novērošanā izmantotie izpētes jautājumi. No intervijās un novērojumos iegūtajiem kodiem ir divas izveidotas tēmas – „Latviešu valodas apguves iespējas mazākumtautību grupās” un „Latviešu valodas apguves iespējas latviešu mācībvalodas grupās”, kas turpmāk tiek aprakstītas, izmantojot citātus no ekspertu intervijām un novērojumu laikā iegūtos piemērus.

## Pētījuma rezultāti

### Latviešu valodas apguves iespējas mazākumtautību grupās

Izvērtējot esošo situāciju latviešu valodas apguves kontekstā mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs, turpmāk tiek raksturota 1) latviešu valodas apguvei veidotā grupas materiālā vide, 2) latviešu valodas izmantošana pirmsskolas pedagoģiskajā procesā, 3) valodas apguve latviešu valodas rotaļnodarbībās.

#### Latviešu valodas apguve: grupā veidotā materiālā vide

Atsevišķie novērojumos iegūtie labās prakse piemēri un ekspertes Ilzes pieredze liecina, ka grupā pārdomāti izvietotajiem materiāliem ir būtiska nozīme pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas apguves procesā: *„Ir ļoti svarīgi, lai grupā esošā vide rosinātu bērnu interesi par latviešu valodu – ja bērni ikdienā sastopas ar latviešu valodā rakstītām grāmatām, sev personiski nozīmīgu informāciju, ar saistošām spēlēm, spilgtiem un uzmanību saistošiem attēliem, ja klausās jautras dziesmiņas un kopā ar skolotāju skatās sev aktuālas multfilmas, vēlēšanās un vajadzība runāt, lasīt un rakstīt latviski bērniem rodas dabiskā ceļā”*. Ja grupā bērniem ir brīvi pieejams materiāls latviešu valodā, piemēram, grāmatas, žurnāli, galda spēles, dienas darba kārtība, nedēļas/mēneša laikā pirmsskolā apgūto vārdu kartītes, latviski „runājošas” rotaļietas, vienā grupā pat bērnu un vecāku sadarbībā veidotas grāmatiņas, tad bērni latviski rakstīto materiālu rāda vecākiem, izvēlas pēc personiskas iniciatīvas vai pēc skolotājas ierosinājuma un darbojas ar to individuāli, kopā ar citiem bērniem vai skolotāju.

Taču, spriežot pēc novērojumos iegūtajiem datiem, jāatzīst, ka mērķtiecīgai, uz latviešu valodas apguvi rosinošai materiālās vides veidošanai vairums skolotāju pievērš nepietiekamu uzmanību. Pirmkārt, dažās grupās esošie materiāli, uzraksti, didaktiskās spēles, grāmatas u.tml., ir tikai bērnu dzimtajā valodā. Otrkārt, lielākajā daļā grupu līdzās mazākumtautību valodā rakstītajam materiālam ir novērojami atsevišķi fragmentāri materiāli latviešu valodā, piemēram, Latvijas karte, himna, pulkstenis ar uzrakstu, dažas didaktiskās spēles, rotaļu stūrīšu nosaukumi – „*Frizētava*”, „*Virtuve*”, „*Veikals*”, attēlu kartītes, plakāts ar alfabētu, bērnu vārdi uz krēsliņiem, lietu, priekšmetu nosaukumi Latvijas stūrītī, skolotājas plauktā izvietotas grāmatas. Taču šis

materiāls lielākoties ir formāls–ne skolotāja, ne bērni to ikdienā parasti neizmanto. Vēl vairāk – ir novērota situācija, kad bērns izrāda interesi par kādu no augstākajā plauktā esošajām grāmatām un lūdz atļauju to paskatīties, bet skolotāja paskaidro, ka grāmatas ir dārgas un tās nav domātas, lai spēlētos.

Tādējādi var secināt, ka tikai dažiem mazākumtautību grupās strādājošiem skolotājiem ir pieredze rakstīta materiāla mērķtiecīgā izmantošanā bērnu intereses rosināšanai par latviešu valodu, lielākā daļa pedagogu šādus materiālus izmanto fragmentāri vai neizmanto vispār. Nopietnāka uzmanība būtu pievēršama pašu bērnu vai bērnu un vecāku sadarbībā veidotu materiālu iekļaušanai grupas vidē, tādējādi nodrošinot bērnam personiski nozīmīgu materiālu izmantošanu valodas apguves procesā.

### **Latviešu valodas apguve: valodas izmantošana pirmsskolas pedagoģiskajā procesā**

Lai mazākumtautību bērni pirmsskolas izglītības iestādē apgūtu latviešu valodu, ir svarīgas gan pašu skolotāju latviešu valodas prasmes, gan arī viņu profesionālā kompetence bilingvāla pedagoģiskā procesa nodrošināšanā.

Daudzās novērotajās grupās abas skolotājas un pat auklīte brīvi runā latviski, taču latviešu valoda pirmsskolas pedagoģiskajā procesā aktīvi tiek izmantota tikai atsevišķās grupās, kurās tā tiek lietota ne tikai rotaļnodarbību laikā, bet arī ārpus nodarbību aktivitātēs. Piemēram, brīvajā laikā ar bērniem tiek spēlētas spēles, klausītas un dziedātas dziesmas, lasītas grāmatas latviešu valodā, pirms pusdienām tiek spēlētas vārdu spēles, pirms nodarbībām kopējā aplī tiek pārrunāti dažādi jautājumi u.tml. Šajās pirmsskolas grupās skolotāja rosina bērnus runāt latviski – gan atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, gan jautāt un stāstīt pašiem, tāpēc bērniem ir labas latviešu valodas prasmes. Viņi prot patstāvīgi atbildēt uz jautājumiem, saistītiem ar viņu ikdienas pieredzi, pazīst latviešu valodas burtus, lasa, spēj saprast īsu latviski lasītu vai stāstītu tekstu.

Taču, spriežot pēc novērojumos iegūtajiem datiem, lielākā daļa pirmsskolas skolotāju latviešu valodu ikdienā reti izmanto. Kā atzīst eksperte Ieva: *„Krieviski runāt ir daudz vieglāk – visi bērni uzreiz tevi saprot, nav lieki jāpiepūlas, domājot, kā svarīgas lietas pateikt bērniem saprotamā veidā. Izmantojot krievu valodu rotaļnodarbībās un ārpusnodarbību laikā, daudzi skolotāji ekonomē laiku un saudzē savus nervus.*” Pamatā šie skolotāji pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ar bērniem runā viņu dzimtajā valodā. Latviešu valodā parasti tiek runātas standartfrāzes, piemēram, *„Ejam mazgāt rokas”, „Ejam ģērbties”, „Ejam uz tualeti”, „Labdien”, „Labu apetīti”, „Paldies”, „Lūdzu, neskrieniet!”, „Pa kāpnēm ejam lēni un uzmanīgi!”*, tiek mācīti dzejoļi un dziesmas, tiek nosauktas grupā sastopamās rotaļlietas, parakstīti bērnu darbi. Nodarbības sākumā visbiežāk latviski tiek atkārtotas nedēļas dienas, gadalaiku, mēnešu nosaukumi, bet nodarbības gaitā latviski tiek lietoti atsevišķi vārdi, frāzes, piemēram, fiziskās izglītības un veselības nodarbībā – *„Ejam kā lāči”, „Lecam kā vardes”*. Šāda pieeja, protams, atvieglo

skolotāju darbu, taču kavē latviešu valodas prasmes attīstību- bērniem ir mazs latviešu valodas vārdu krājums, viņi zina un izmanto tikai apgūtās standartfrāzes. Bieži tika novērotas situācijas, kad bērni latviski spēj nosaukt atsevišķus vārdus, taču neprot patstāvīgi veidot teikumus, uz uzdotajiem jautājumiem atbild tikai ar skolotājas palīdzību. Piemēram, bērni zina un var iztulkot vārdus „kartupelis”, „burkāns”, „tomāts”, „gurķis”, prot pateikt „Man garšo tomāts”, bet nesaprot jautājumu: „Vai tu ēdīsi tomātu?”

Aprakstītās situācijas ļauj spriest, ka līdzās skolotāja latviešu valodas prasmei nozīmīga ir arī viņa pedagoģiskā kompetence bilingvāla mācību procesa nodrošināšanai pirmsskolā. Lai bērni pirmsskolā gribētu mācīties latviešu valodu, nepietiek ar to, ka šo valodu prot skolotāja, svarīgi ir, lai skolotāja prastu radīt tādas pedagoģiskās situācijas, kurās bērniem būtu interese un personiska vajadzība izmantot valodu praktiski un ar prieku.

Latvijā izplatīta ir situācija, kad pirmsskolas grupās kopā ar latviski brīvi runājošu skolotāju strādā skolotāja ar zemākām valsts valodas prasmēm. Pēc veiktajiem novērojumiem ir redzams, ka tā ir veiksmīga pieredze – viena skolotāja runā latviski, otrā – bērnu dzimtajā valodā, nodrošinot iespēju pirmsskolniekiem daudzveidīgās dzīves situācijās lietot abas valodas. Šādās grupās bērni abas valodas ir apguvuši pietiekami augstā līmenī, un viņiem nesagādā grūtības runāt latviski. Ir novērots, ka šie bērni nepieciešamības gadījumā nāk pie skolotājas un lūdz iztulkot vienā vai otrā valodā viņiem personiski interesējošus vārdus, frāzes vai teikumus. Tomēr, kā liecina ekspertu pieredze, ir ļoti svarīgi, lai divvalodīgā vidē bērni nonāktu pēc iespējas agrāk - jau jaunākajā pirmsskolas vecumā. Kā stāsta eksperte Inese: „*Ja ar piecgadīgiem sešgadīgiem bērniem skolotāja, kas iepriekš runāja viņu dzimtajā valodā, pēkšņi sāk runāt latviski, lielākā daļa bērni neklausās, novēršas, neseko līdzi, daudzi dusmojas, grupā sākas nopietnas disciplīnas problēmas. Savukārt mazie bērni ātri pierod pie tā, ka ar vienu skolotāju jārunā latviski, ar otru – dzimtajā valodā. Viņi lieliski apgūst abas valodas. Patiesībā viņi iemācās daudz vairāk nekā bērni latviešu grupās – aizejot uz skolu, viņi ne tikai runā, bet arī lasa un raksta divās valodās.*”

### **Latviešu valodas apguve: valodas apguve latviešu valodas nodarbībās**

Mazākumtautību pirmsskolas izglītības grupās par latviešu valodas apguvi līdzās grupas skolotājam ir atbildīgi arī skolotāji, kas vada atsevišķas latviešu valodas nodarbības - jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem tās notiek divas reizes nedēļā, bet vecākajiem – piecas reizes nedēļā.

Pēc novērojumos iegūtajiem datiem var spriest, ka mērķtiecīgi organizētās latviešu valodas rotaļnodarbībās tiek izmantota dzejoļu un dziesmu mācīšanās (gan atkārtojot pēc skolotāja, gan arī izmantojot kustības), pirkstiņrotaļas un kustību rotaļas, tiek lasīti īsi teksti, tiek tulkoti vārdi, frāzes, tiek izmantotas pārrunas un īpaši - darbs ar attēliem. Dažkārt bērniem ir jāklusās skolotājas stāstījums par attēlu un jācenšas mehāniski atkārtot, taču biežāk bērni pēc attēla



aplūkošanas tiek iesaistīti didaktiskajās spēlēs un personiskai pieredzei atbilstošu dialogu veidošanā. Piemēram, skolotāja, demonstrējot vienu pēc otras attēlu kartītes, stāsta: „*Es ēdīšu olu. Es ēdīšu šokolādi. Es dzeršu kakao.*” Pēc tam bērni paši izvēlas kartītes un atbild uz skolotājas uzdoto jautājumu: „*Ko tu ēdīsi?*” Šādās situācijās skolotājas parasti aicina bērnus atbildēt pilniem teikumiem, tikai jāraugās, lai nenotiktu mehāniska vārdu, frāžu un teikumu mehāniska nosaukšana un tulkošana.

Kā labās prakses piemērus latviešu valodas nodarbībās var minēt videomateriālu un multfilmu izmantošanu, jauno frāžu atkārtošanu dažādās intonācijās un tempos, piemēram, viena bērnu grupa teikumu „*Lācim garšo medus*” saka kā viltīgas lapsas, otra to atkārto kā mazas pelītes, sižeta lomu rotaļu izspēlēšanu. Pozitīvi vērtējams tas, ka latviešu valodas skolotāji pievērš uzmanību labvēlīgas emocionālās vides radīšanai rotaļnodarbībā, piemēram, vienā grupā tika novērots, kā skolotāja pateicas bērniem par nodarbību, uzslavē par pareizām atbildēm, novērtē centību.

Ekspertes ir pārliecinātas - lai cik profesionāla būtu latviešu valodas skolotāja un lai cik metodiski pareizi vadītu savas rotaļnodarbības, pirmsskolas vecuma bērnu valodas prasme lielā mērā ir atkarīga no tā, kā veidojas sadarbība starp latviešu valodas skolotāju un grupas skolotāju: „*Latviešu valodas rotaļnodarbībā mācītie vārdi bērniem ātri aizmirstas, ja tie netiek izmantoti ikdienas situācijās komunikācijā ar vienaudžiem, vecākiem un skolotāju*” (eksperte Ilze). Taču, spriežot pēc novērojumos iegūtajiem datiem, latviešu valodas un grupas skolotāju sadarbība nav visām mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēm raksturīga iezīme. Dažās no grupām, kurās tika veikti novērojumi, latviešu valodas un grupas skolotāju sadarbība aprobežojās tikai ar sasveicināšanos un atvadišanos. Šādā gadījumā latviešu valodas skolotāja strādā pēc sava plāna, nodarbību saturu nesaskaņojot ar grupā apgūstamajām nedēļas tēmām.

Lielākā daļa latviešu valodas skolotāju piemēro savas rotaļnodarbības esošajai nedēļas tēmai, izsaka komentārus par bērnu valodas zināšanām, lūdz pastrādāt papildus ar bērniem, atkārtojot apgūtos vārdus un dzejoļus, piedāvā grupas skolotāju atbalstam nepieciešamās grāmatas un darba burtnīcas. Daudzi latviešu valodas skolotāji reizi nedēļā/mēnesī grupas skolotājiem veido sarakstu ar jaunajiem vārdiem, spēlēm un dziesmiņām, novieto šo sarakstu vecākiem labi redzamā vietā vai pat iedod to vecākiem. Par plaši izplatītu pieredzi pirmsskolas izglītības iestādēs var uzskatīt arī grupas skolotāju un latviešu valodas skolotāju sadarbībā veidotus pasākumus. Savukārt tikai vienā no grupām latviešu valodas skolotājam ir pieredze katru nedēļu kopā ar bērniem un ar grupas skolotājas atbalstu veidot radošu telpisko darbiņu, piemēram, novērojumu laikā tika izstrādāta „*Mana grāmatiņa*”. Katrs bērns ar skolotāju un vecāku atbalstu izstrādāja grāmatiņu, kurā zīmēja zīmējumus un latviešu valodā rakstīja par sevi.

Šāda latviešu valodas un grupas skolotāju sadarbība pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas apguves procesā, neapšaubāmi, ir ļoti efektīva un svarīga,

taču Latvijā tā netiek atbalstīta no valsts puses un ir atkarīga tikai un vienīgi no pašu skolotāju iniciatīvas un personiskās attieksmes – sadarbība prasa no skolotājiem papildus laika un darba ieguldījumu, bet nav iekļauta skolotājam veicamo oficiālo pienākumu sarakstā un par to netiek maksāts.

### **Latviešu valodas apguves iespējas latviešu mācībvalodas grupās**

Mazākumtautību valodā (krievu valodā) runājoši bērni tika novēroti piecās no sešām latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēm.

Kā liecina novērojumos iegūtie dati, daļai mazākumtautību bērnu iekļaušanās latviešu mācībvalodas vidē ir bijusi veiksmīga – bērni ir apguvuši latviešu valodu, un pirmsskolas izglītības satursun saziņa ar skolotājiem un citiem bērniem viņiem nesagādā grūtības. Lielākoties tie ir bērni no divvalodīgām ģimenēm vai bērni no mazākumtautību ģimenēm, kas latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē vismaz divus - trīs gadus. Piemēram, Vitolds (*pētījumā izmantotie bērnu vārdi ir mainīti*), trīs gadus vecs zēns, un Andrejs, četrus gadus vecs zēns, ar māmiņu runā krieviski, bet ar tēti – latviski. Anna, piecus gadus veca meitene, ģimenē runā tikai krieviski. Vitolds labprāt iesaistās visās aktivitātēs, brīvi komunicējas latviešu valodā ar skolotāju, bērniem un pat ar vadītāju, kad viņa ienāk grupiņā. Arī Andrejs pilnībā saprot un izmanto latviešu valodu, taču gadījumā, kad ir aizmirsis vai nezina kādu vārdu latviski, nosauc to krieviski. Tā, atbildot uz skolotājas jautājumu par to, kas ir attēlots viņa zīmējumā, zēns saka: „*Es uzzīmēju samoļotu.*” Kad skolotāja paskaidro, ka tā ir lidmašīna, zēns iebilst: „*Tā nav lidmašīna, tas ir samoļots.*” Arī Anna grupiņā runā pārsvarā latviski, uz krievu valodu viņa dažkārt pāriet, rotaļājoties ar draudzenēm, taču pēc skolotājas atgādinājuma sāk atkal izmantot latviešu valodu. Tā kā bērni ir apguvuši valodu un spēj iekļauties pirmsskolas pedagoģiskajā procesā, īpašs skolotājas atbalsts tiem netika novērots. Vienīgi tad, kad bērni ir aizmirsuši kādu vārdu, skolotāja to pasaka latviski. Arī gadījumā, kad bērni spēlējoties sāk runāt krieviski, skolotājas reaģē. Parasti tas ir skolotājas aizrādījums un lūgums runāt latviski, taču vienā grupiņā tika novērots, ka skolotāja, dzirdot krievu valodu, pati iesaistījās rotaļās, tādējādi netīši rosinot bērnus mainīt saziņas valodu.

Tomēr daļai bērnu nepietiekamās latviešu valodas prasmes dēļ ir novērotas grūtības iekļauties latviešu mācībvalodas grupā. Piemēram, bērni no mazākumtautību ģimenes - Aleksandrs, trīs gadus vecs zēns, Žanna, četrus gadus veca meitene, Vladislavs, piecus gadus vecs zēns, - grupiņā runā tikai krieviski. Aleksandrs rītā ļoti grūti šķiras no vecākiem, ienākot grupā, viņa pirmais jautājums: „*Gde mama?*” Ja viņam atbild latviski, Aleksandrs turpina jautāt tik ilgi, kamēr skolotāja atbild krieviski. Ar bērniem zēns nerunā, rīta aplī un rotaļnodarbībās nepiedalās, visu laiku raud, pusdienās nespēj aizmigt. Vladislavam ir izteikti valodas attīstības traucējumi – skaņas „r” un „š” viņš neizrunā nevienā valodā, tāpēc apmeklē logopēda nodarbības, grupā labprātāk spēlējas viens. Žanna nereaģē uz skolotājas aicinājumiem runāt latviski. Tikai

tad, kad skolotājas uztic Žannai iemācīties dzejoli svētkiem, viņa to iemācās un svētkos labprāt skaita. Pēc novērojumos iegūtajiem datiem var secināt, ka gandrīz visi skolotāji šiem bērniem pievērš lielāku uzmanību nekā pārējiem. Visbiežāk skolotāji, atbalstot bērnus, tulko iepriekš latviski pateiktos vārdus un teikumus. Tomēr tulkošana nav efektīvākais paņēmiens, kā var palīdzēt apgūt valodu, jo tā nerosina ieklausīties un censties saprast teikto. Par labās prakses piemēru var uzskatīt to, ka skolotāji, darbojoties ar mazākumtautību bērnu, cenšas runāt lēni, skaidri, izmanto vieglo valodu, nesaprotamos vārdus paskaidro ar attēlu kartītēm, roku kustībām vai žestiem, kā arī mazākumtautību valodā nosauktos vārdus pārfrāzē latviski. Liela daļa skolotāju mudina bērnus atkārtot nepareizi vai neskaidri izrunātus vārdus, kā arī strādā ar viņiem individuāli - no rītiem cenšas parunāt, uzdodot vienkāršus jautājumus, pēcpusdienas cēlienā palīdz veikt tos uzdevumus, ko bērni nav paspējuši izpildīt nodarbību laikā. Vienā grupā tika novērota arī īpaši veiksmīga skolotājas sadarbība ar vecākiem - skolotāja katru rītu un pēcpusdienu atrod laiku parunāt ar mazākumtautību bērnu vecākiem, paslavēt bērnus, atbildēt uz vecāku uzdotajiem jautājumiem (skolotājas un vecāku komunikācija lielākoties notiek krievu valodā).

Komentējot mazākumtautību bērnu iekļaušanos latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādēs, eksperte Ieva atzīst: „*Lielākā daļa mazākumtautību bērnu, nonākot latviešu valodas vidē, valodu iemācās ātri. Pie kam – jo mazāki bērni, jo vieglāk viņi apgūst valodu.*” Eksperte Ilze ir pārliecināta, ka „*ļoti svarīgi, lai mazākumtautību bērnu latviešu grupiņā nebūtu daudz,*” bet eksperte Inese uzsver, ka „*liela nozīme valodas apgūvē ir skolotājas attieksmei, prasmei radīt tādu vidi, kurā bērni justos ērti, droši, nebaidītos kļūdīties un kura būtu atbilstoša viņu spējām, interesēm, vajadzībām*”. Tas, vai mazākumtautību bērns spēs adaptēties latviešu grupā, lielā mērā ir atkarīgs arī no „*ģimenes attieksmes pret latviešu valodu*”, „*no ģimenes atbalsta*” (eksperte Ilze), no „*bērna veselības stāvokļa un skolotāja prasmes sadarbīties ar vecākiem, izmantot individuāli pieeju katram bērnam*” (eksperte Inese). Pēc ekspertu izteiktajiem viedokļiem var spriest, ka mazākumtautību bērna adaptācija latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādē ir sarežģīts process, kas ir atkarīgs no vairākiem faktoriem un prasa augstu skolotāja profesionālo kompetenci, kā arī vecāku iesaistīšanos un atbildīgu attieksmi pret izvēli. Taču jāatzīst, ka valsts līmenī mazākumtautību bērnu iekļaušanas problēmai latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādē Latvijā netiek pievērsta uzmanība, tādēļ tās risināšana pilnībā ir atkarīga no skolotāju un vecāku iniciatīvas ieinteresētas attieksmes.

### **Secinājumi un diskusija**

Latvijā mazākumtautību bērni atkarībā no vecāku izvēles apmeklē vai nu mazākumtautību, vai latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādes.

Neskatoties uz to, ka pēc normatīvajiem dokumentiem bilingvālā izglītība mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs nav obligāta, lielākā daļa

skolotāju cenšas strādāt bilingvāli, nodrošinot iespēju bērniem apgūt latviešu valodu ne tikai atsevišķu latviešu valodas rotaļnodarbību laikā, bet visā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā. Tai pat laikā daudzi pedagogi bilingvālo pieeju izmanto fragmentāri, pievēršot uzmanību atsevišķu latviešu valodas vārdu un standartfrāžu lietošanai, nevis mērķtiecīgai un jēgpilnai valodas izmantošanai rotaļnodarbībās un ārpusnodarbību laikā. Pētījumā iegūtie labās prakses piemēri un ekspertu pieredze rāda, ka lielāka uzmanība būtu pievēršama latviešu valodas īpatsvara palielināšanai mazākumtautību grupas materiālajā vidē, iekļaujot tajā latviešu valodā rakstītas bērnu interesei un pieredzei atbilstošas grāmatas, spēles, attēlu kartītes un tml., kā arī pašu bērnu un vecāku veidotus materiālus.

Latviešu valodas apguvē esošās situācijas uzlabošanai mazākumtautību grupās būtiska nozīme ir pedagogu profesionālajai kompetencei – skolotājam ne tikai jāzina latviešu valoda, bet jāprot un arī jāvēlas izmantot to pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.

Bērnu interesi par latviešu valodu, vēlēšanos to mācīties un izmantot ikdienas situācijās sekmē arī latviešu valodas skolotāja profesionālā kompetence, tas ir, prasme rotaļnodarbību laikā izmantot daudzveidīgus, bērnu spējām un vajadzībām atbilstošus mācību, uzskates materiālus un metodes, kā arī spēja radīt labvēlīgu emocionālo vidi un sadarboties ar grupas skolotājiem un bērnu vecākiem.

Mazākumtautību bērnu iekļaušanai latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestādes vidē Latvijā netiek pievērsta uzmanība, taču pētījumā iegūtie dati parāda, ka ne visu bērnu iekļaušanās notiek ātri un viegli – ir bērni, kuriem ir nepieciešams kompetents skolotāja papildus atbalsts. Diemžēl latviešu mācībvalodas pirmsskolas izglītības iestāžu skolotāji pagaidām netiek sagatavoti šāda atbalsta sniegšanai.

Var secināt, ka ar mazākumtautību bērniem strādājošiem skolotājiem ir svarīgi mācīties zināt (*pedagogs zina un izprot mazākumtautību bērnu grūtības un vajadzības*), mācīties darīt (*pedagogs spēj nodrošināt bērniem iespēju izmantot latviešu valodu daudzveidīgās situācijās*), mācīties dzīvot kopā (*pedagogs sadarbojas ar citiem skolotājiem un vecākiem, kā arī ar pašiem bērniem, rosinot viņus apgūt latviešu valodu*) un mācīties būt (*pedagogs ir tas, kurš rosina bērnu interesi par latviešu valodu un vēlēšanos runāt latviski*) (UNECE, 2011; Delors, 1996). Šiem četriem 21. gadsimta izglītībai nozīmīgajiem pilāriem balstīta satura iekļaušana skolotāju profesionālās pilnveides kursu programmās, kā arī augstskolu īstenotajās skolotāju studiju programmās var nodrošināt pozitīvas un cerīgas pārmaiņas latviešu valodas apguvē pirmsskolas izglītības posmā.

#### Literatūra References

Anspoka, Z. (2012). *Daži lingvodidaktiskie nosacījumi valodu mācīšanās veicināšanai agrīnā vecumā. Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā*. Rīga: LVA.

- Delors, J., et. al. (1996). *Learning: The treasure within*. Report to UNESCO of the International Commission. Paris: UNESCO.
- Eiropas Komisija. (2012a). *Galveno kompetenču pilnveide Eiropas skolās: rīcībpolitikas uzdevumi un iespējas*. Skatīts internetā [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic\\_reports/145LV.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/145LV.pdf)(08.09.2014. ).
- Eiropas Komisija. (2012b). *Ziņojums par izglītību un apmācību un stratēģiju „Eiropa 2020”*. Skatīts internetā <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2012-0247+0+DOC+PDF+V0//LV> (12.11.2014.).
- Eiropas Padome. (2015). *Valodas politika*. Skatīts internetā [http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU\\_5.13.6.pdf](http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_5.13.6.pdf) (17.10.2014.).
- Eiropas Padome. (2011). *Ziņojums par bērnu agrīno izglītošanu Eiropas Savienībā*. Skatīts internetā <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2011-0099+0+DOC+PDF+V0//LV>(14.09.2014.).
- Eurydice. (2012). *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*. Skatīts internetā [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key\\_data\\_series/143en.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143en.pdf) (12.11.2014.).
- Eurydice. (2009). *Pirmsskolas izglītība un aprūpe Eiropā: sociālās un kulturālās nevienlīdzības risināšana*. Skatīts internetā [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic\\_reports/098LV.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098LV.pdf)(21.09.2014.).
- Eurydice Survey. (2005). *Foreign Language Learning: A European Priority*. Brussels: Eurydice European Unit. Skatīts internetā [www.eurydice.org](http://www.eurydice.org) (20.09.2014.).
- Latviešu valodas aģentūra. (2013). *Etniski heterogēnās pirmsskolas izglītības iestādes: lingvistiskā situācija un sagatavotība bilingvālās izglītības īstenošanai*. Skatīts internetā [http://valoda.lv/downloadDoc\\_934/mid\\_509](http://valoda.lv/downloadDoc_934/mid_509)(18.11.2014.).
- Latviešu valodas apguves valsts aģentūra. (2008). *Bilingvālā izglītība: pasaules un Latvijas pieredze*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija.
- Littig, B. (2008). Interviews mit Eliten – Interviews mit ExpertInnen: Gibt es Unterschiede? *Forum: Qualitative social research*. Skatīts internetā <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1000/2173> (05.10.2014.).
- LR MK. (2012). *Noteikumi par Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. Skatīts internetā <http://likumi.lv/doc.php?id=250854>(06.11.2014.).
- Maslo, I. (2013). *Pirmsskolas bilingvālo izglītības programmu izstrādes teorētiskais pamatojums*. Skatīts internetā <http://maciunmacies.valoda.lv/metodiskie-materiali/pirmsskolai> (02.11.2014.).
- McLaughlin, B. (1984). *Second language acquisition in childhood: Preschool children*. Vol.I. Hillsdale, NJ: Erlbaum Associates.
- Meuser, M., Nagel, U. (2005). ExpertInneninterviews – vielfach erprobt, wenig bedacht. In A. Bogner, B. Littig & W. Menz (Eds.), *Das Experteninterview – Theorie, Methode, Anwendung* (2, pp.71-93). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Pipere, A. (2011a). Datuanalīzes kvalitatīvā pētījumā. K. Mārtinsone, A. Pipere (red.). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes* (220.– 242.lpp.). Rīga: Raka.
- Pipere, A. (2011b). Datu ieguves metodes pētījumā un to raksturojums. K. Mārtinsone, A. Pipere (red.). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes* (157.– 192.lpp.). Rīga: Raka.
- UNECE. (2011). *Learning for the future: Competences in Education for Sustainable Development*. Steering Committee on Education for Sustainable Development. Geneva, 7-8 April 2011.
- Wragg, E. (1999). *An introduction to classroom observation*. London: Routledge.